

Een dorp aan de Maas

Gedichten van
Pieter de Laat

Voor mijn dochter

en alle anderen die dit dorp hebben beleefd

Een dorp aan de Maas

Pieter de Laat

Inhoud

Voorwoord	4
Haal een heimwee voorzichtig terug	5
Terug graven in tijd	6
Het landschap van Maas	7
Dooie arm	8
Het idee van oud	9
Bijna vergeten geuren	10
Gebet in tijd	12
De klei	13
O knor knor	15
Dubbel zo zat	16
Stadse fratsen	17
(Hoe overleef ik) kostschool	18
Samen	20
En toch	22
Dijkdoorbraak Lithoijen	23
Schietschouw	25
Onze verharde gebeden, O God	26
Kerkvolk	27
Over wat was	28
Nawoord en bronnen	29

Voorwoord

De groter een stad is, des te ruimer de schaal van 'wereld' kan zijn die er ongehinderd binnen trekt, omgekeerd ontstaat in een kleine en afgelegen plaats vaak een 'wereld op zichzelf' met een wijdte die niet veel verder reikt dan de grens van het eigen gebied.

Bij het Groenewoud is een dorp als Lithoijen begonnen, met een paar boerderijtjes en een Hof. Met arme boertjes die elk jaar 30 kippen, 200 eieren, 30 ganzen, karren hout en 10 dagen werk moesten leveren. Bij het Groenewoud is het begonnen, met een Romaans kerkje dat met 'die uit Lith' werd gedeeld. De 80-jarige oorlog joeg de Katholieken naar een schuurkerkje op de plek waar nu het kerkhof is. De kern van het dorp zou om die reden verplaatst kunnen zijn.

Namen voor grond als de Akkeren, Sauspan, Scheurheugel, d'n Hul, de Kampen, Luttereind, Polderdijk, Zeebos en Hoog Hemaal zijn door de tijd achterhaald. Een naam voor een straat als Bokkesteege is geschrapt. Wie wou nog wonen in een steeg? Toch volgen paden en wegen dezelfde route als toen een bui de brij verwekte van drek en drab. Dat je zelden in de stad Oss kwam is voor te stellen, tot in de 20e eeuw was de weg er naar toe onverhard.

Nog ademt Lithoijen de sfeer van een wereld op zichzelf. Deze gedichten zijn een poging om deze wereld van binnenuit te verstaan. Dat kan alleen wanneer je er ook buiten stond.

Haal een heimwee voorzichtig terug

Ging op zoek naar jou om alles nog 'ns te zien, de uitloop van dode arm op rivier, zat daar uren als ik tenminste niet bij de bocht in de wetering was waar heel 't dorp elkaar (het water moest dan wel strontvrij zijn) kopje onder kwam duwen, winters van ijs, met gammele onderbinders, door oma gebreide wanten en 'n loopneus schoven we onder lage brugjes (met meer wak dan ijs) op Lith aan, riepen "Lithse brokken schijten in de rokken" en harkten weinig heldhaftig naar huis, om alles nog 'ns te zien zocht ik de goedlachse moeders weer op, ze brachten pannen in theedoeken gewikkeld naar nors ogend mansvolk in de polder dat voldoende afstand inbouwde om niet al te vriendelijk te lijken en goedbedoeld pesterige opmerkingen maakte als: "wà hedde nou toch wèr klaorgemàkt", een onderwerp als 'dieje koe mè zûn kure' werd gebruikt om het gesprek een "jaajaa", "neenee" zeggende verte in te sturen...

Terug graven in tijd

Alsof de tijd van ieder mens
niet alleen maar bezig is verloren te gaan,

graaf ik terug

naar een dorp op zichzelf
met 'n beetje 'n stug volk dat vergeleken werd
met de Maaslander aardappel die vierkant
uit de harde kleigrond kwam,

een bij de verre omgeving achtergelegen gebied,

het zal door de jaarlijkse overstromingen
gekomen zijn dat een tweede natuur ontstond
van weg cijferen, in de schulp kruipen,
met weinig tevreden te zijn, in het kwade
het goede te zien, emoties in slikken,
een licht op het gezicht toveren bij verlies,
“oe nie te laote kenne, ge zût ur kapot oan
kunne goan”, een ander heeft het altijd nog
slechter en van tegenslag “doar worde hard van”.

Het landschap van Maas

Hoe rol je vandaag iets van vroeger uit
over het frisgroen gras dat in vele schakeringen
een glooiend dijklandschap op en afgolft, hier
gaat het groen over in riet van rivier, ginds
glijdt het af in de ruim bemeten, ruilverkavelde
strak omlijnde rechthoeken van weiland,

er is de wens de rivier te verlanden in wildgroei
die de uiterwaarden met bruinrode bosjes zuring
bedekt, nu tekent het geel van de boterbloem
zich pront af tegen een nog niet door koeien
platgelopen wei langs de rivier die de kleur van
de lucht in zich opslaat, het licht dat er in breekt,

Maas, plezierboten hopen zich op voor de sluis
en varen jouw dood verklaarde arm af, ouwelijke
vrachtboten sjokken op en aan,

Maas, hoofdpersoon in een eeuwenoud verhaal
waarbij geen eind te bedenken is, probeer het,
het lukt je niet, Maas, goedgevulde blaas

van een achterland dat niet zonder jou kan -

Dooie arm

Dooie dooie dooie arm,
zonder oog voor gevaar zwom ik over, om
de zoveel jaar trekt iemand jouw oksels in
om levenloos omhoog te komen, mijn vader
hield met Jan Koelen en de van Leukens een
roeiboot waarop heldhaftig 'de Vrije Boeren'
werd gekalkt, veel later doorzag ik de ode aan
boer Koekoek, de boot was log en zwaar en
toch roeide mijn vader 'm steunend met lange
halen naar 'de Werdjes' op de melkkoeien af,
bij het waden liep het water soms net over de
rand van mijn laars, werd het weer wild dan
snerpten waterhoenders onrustig en krijsten
meeuwen irritant, mijn vader roeide
onverstoorbaar tegen de wind in terug,
zo legt de onterecht doodverklaarde
springlevende arm van de Maas
in iedereen van ons zijn drain -

Het idee van oud

Haal nu, in de openheid van een veiliger
vandaag het heimwee voorzichtig terug,
knip scherpe randen van het geheugen,
zet die omlijsting in de fik zodat in de
schroeirand het idee van oud is te zien
en vang vertraagd iets van vroeger terug

mijn geheugen stottert:
tijd kraakt van bewegen, roept terug,
haakt aan een ruwe huid,
een raam met uitzicht op vroeger beslaat
door het eenzaam staren met de neus ertegen,
de stromen tijd waaruit je bestaat,
de plek die je inneemt zonder dat je er om vroeg,

het mooiste heeft z'n tijd gehad
aan het weten vooraf, op het moment
dat je er om vraagt is het weg -

Bijna vergeten geuren

De gier van naarstig bijgebouwde varkensstallen
die over straat de sloten in loopt, het uitmesten
van de koestal, oude vastgekoekte lagen
die bijna zoetig ruiken vergeleken met
de indringende geur van vers druipend sap
dat vrijkomt uit de bovenlagen en in mijn
gezicht spettert wanneer strotouw
(dat iemand sakkerdedju liet zitten)
opzwiept bij het loswrikken met
een riek uit de groep,

wakkere, met bloesems bestrooide
hoogstambomen van goudreinetten
en sterappelen door heel het dorp,
het blinken van vers geploegde akkers,
de voldroge geur van oogsten van graan,
de lange rijen suikerbieten die
op de knie zijn gewied, gedund,

de hand die je legt in de mond van het kalf,
de zachte tong zuigt die gretig naar binnen,
het angstvallig vermijden van de harde
tongborstels van een oudere
koe bij het voeren van koeienkoek,

de drachtige geur van pas gemaaid gras,
de wufheid waarnaar het omslaat wanneer
het droogt, een akker volk laadt hooi hoog
op karren die breeduit wiegend de karrensporen
doorstaan, die vracht lossen op een zolder
onder zinkplaten in snoeihete broei,

het voederen en mesten in een kleine
varkensstal waar een doordringende lucht muf
voor minuscule raampjes blijft hangen,
in haar en kleding trekt en vlugge pootjes
lopen de droge drollen (die je met moeite
van roosters vergaarde) van de schep
en het nog eens, nog eens over doen.

Gebet in tijd

In slikken verwaterde tijd
in hoeken gedragen tijd
in klonters gemoffelde tijd
in brokken geperste tijd
in drukte vergeten tijd
in graven opgehoogde tijd
in klaagzangen onverhoorde tijd
in de tijd niet te verteren,
in de klei gezet tot wie je bent:

Lithoijen, Lithoijen,
hoe konde 't zo lang rooien,
dà flikflooiën, gesakker,
gejakker, dà aanklooien
met Lithse brokken
en Oijense bokken,
uit de klei getrokken
van tussen hertogswetering,
Maas en graafschap Megen in

noem ik namen van vroeger voordat ik ze verlies,
de Naris, Pietje Puk, de ouw Dien Hol,
Tiemus, Giepske, de Schutter, den Ties -

De klei

De klei, de klei, de klei,
de zompige, klevende, aan laars
en schoen gebakken klei,

de klei, de klei, de klei,
waar een ploeg in vastzuigt,
grond die open rijt, glanzend
in strakke voegen wegbuigt,

dikke klei, harde klei, bemeste
klei, stugblauwe klei, verzadigde
klei, schrale klei, rulle klei,
in zomer gebarsten klei
waar je een bats op kapot slaat,

mijn klei, jouw klei, onze klei,
uit dezelfde klei gebakken,
nooit bij de pakken neerzitten,

spetterklei, gewapende klei,
lage klei, hoge klei, dunne klei,
zwarte klei, rijke klei, arme klei,
modder klei, vette klei, zware
klei, zuigklei, kleiland, kleigrond,
kleilucht, kleikhomp,

stroef van buiten en stil, van
binnen geladen met wil, uit
mijn klei, jouw klei, onze klei
getrokken kinderen zijn wij -

O knor knor

Voor wie ons afzeikt of voor de gek houden wil

O knor knor o knor knor
't interesseert me geen lor
wà ge van me zegt
knor knor knor knor
mijn maag en portemonnee
knorren tevreë
o knor knor o knor knor
ik bestel nog 'n rondje
en gè kunt nie mee -

Dubbel zo zat

Dorp van 28 café's, de sterke verhalen over drank, wie nu weer "mè zonne zatte kop van de dijk gereeje is", de grond werd er duur betaald want in het café door de hoge heren uit Den Bosch bij opbod verkocht, boerenbond en arbeidersbond hadden er al hun bijeenkomsten, kon van één dubbeltje grenzeloos zuipen bewijst een verhaal over Keesje Dankers en Barend Romeijn, ze runden allebei een café en een heel jaar lang zopen ze zich lens met één en hetzelfde dubbeltje, Keesje betaalde de borrels in het café van Barend er mee, daarna wandelden ze naar het café van Keesje, Barend rekende af met dat geldstuk en zo ging het nooit op.

Stadse fratsen

Schenk de soep in diepe borden
waar je uit drinkt, schep er dan
stamp met vlees en saus in,

dweil het bord voor de pap, ook
die oplikken want anders is 't
'sund' - goeie manieren, ja ja:

servet op schoot, pikken met mes en
vork, niet prakken, smakken, likken,
boeren of scheten floepen,

stadsen: hier gaat 't op z'n Lithoijens
plat, we soppen uit één pan zonder
fratsen, naaien onze eigen naad.

(Hoe overleef ik) kostschool

*Lithoijen Lithoijen dat varkensgat,
ik wou dat ik maar bij mijn moeder zat*

had ik weer een schone zachte onderbroek,
mocht ik met handen onder lakens slapen,
werd m'n lijf weer gewassen en kwam
het gevoel terug dat ik er een had,

*we zijn met z'n allen in Lithoijen geweest,
één keer – nooit weer,
in Lithoijen moet je niet wezen,
in Lithoijen moet je niet zijn
want daar kan je niet genezen
van je ziekte en je pijn
en je huilt er de hele dag*

er was ook het wandelen langs de Maas,
onderweg wat zingen, een koolrabi stelen uit het
veld, afgevallen appels uit pastoors boomgaard
rapen, aanbellen met Sint Maarten en zingen
voor snoep en fruit, de roze 'frollieboxenpuddig',
de kloostertuin met hagen en huisslakken,
de geur van buxus en meidoorn,

*Lithoijen Lithoijen dat varkensgat,
ik wou dat ik maar bij mijn moeder zat*

dan werd ik niet zo streng gestraft, plaste ik
niet in bed en hoefde niet met de natte broek
in handen voor de ontbijttafel blijven staan,
werd de post niet gelezen, de brieven naar huis
niet gedictieerd, kon geen zuster een rijker kind
voortrekken, hoefde ik niet te bidden bij elk
dorps lijk, mocht ik wel met dorpskinderen
spelen, och soms was een zuster wel lief,

*ik wou dat ik maar bij mijn moeder zat
kom kinderen naar huis toe
naar huis toe -*

Samen

Wij doen niet onder voor wie ook,
zijn gezegend te zijn wie we zijn,
getekend door het leven en niets
komt tussen de heug en meug
die wordt gedeeld door de families
die hier generaties hebben geleefd,
hier is geboren, gewerkt, gelachen,
gestorven, getreurd, hier is beleefd
dat je zomaar een naam op kunt lopen
waar je niet meer vanaf komt;
de een 'hè de boks oan' een ander
"is nog te lui zonne kont af te vege",
is achterbaks of "nie te vertrouwe,
vur genne cent", verhalen
herhalen zich eindeloos,

Lithoijen, Lithoijen,
hoe konde 't zo lang rooien,
dà flikflooiën, gesakker,
gejakker, dà aanklooien
met Lithse brokken
en Oijense bokken,
uit de klei getrokken
van tussen hertogswetering,
Maas en graafschap Megen in

noem ik de oudst bekende namen uit 1803
voordat ik ze verlies:

*Arts, van Geffen, Govers, de Heus,
van Teeffelen, Bajens, van Weerdenburg,
Coolen, Brekentang, Smits, de Laat,
van Lent, Bekkers, van Dijk,
Quint, van Rosmalen, van Ballegooi,
van Deest, van der Rennen, Liefkens,
Hooijmans, van Hoorn, Coppelaars,
van Waardenburg, Wieps.*

En toch

Nu we de voeten droog kunnen houden
willen we eigenlijk niet meer weten hoe het was,
zien de pittoreske foto's van een overstroomd
dorpsgezicht, door de toppen van knotwilgen
blijft een stratenplan zichtbaar, we willen
eigenlijk niet meer weten van winters dat
de Maas opvroor en versplinterde, de wind
de ijsschotsen opjoeg en kruierend tegen dijken
beukte, de wanhoop bij ijzige kou, doornat,
meer dood dan levend dieren en voorraden
bergen waar het nog kan, natte sokken,
broeken, jassen en rokken, is er nog stookhout,
waar blijft de roeiboot met Jan die de koe heeft
weggebracht, zelfs nu we de voeten droog
houden omdat de Maas is verlegd praten
en denken we er liever niet over,
er zijn dingen die je niet over wilt doen -

Dijkdoorbraak Lithoijen

*Hoei hoei, dit houdt geen water,
rammelt rommelt waterwolf,
natte poten, oogst rot, huis kapot,*

dat de zomer zeldzaam droog en goed was,
veel rouwigheid werd uit 't veld gehaald
(de aardappel was zo vierkant als maar kan)
en 't begin november al begon,

bijna elke dag ruw en winderig weer,
'de Beers loopt' ging het gerucht begin december,
we geloofden het niet, het water kwam niet,
hoorden niks in de verte bulderen,

de Maas bleef wassen, een fellere wind sloeg
over naar storm, een stuk dijk dreef helemaal weg,

*Hoei hoei, dit houdt geen water,
rammelt rommelt waterwolf,
natte poten, oogst rot, huis kapot,*

met lomp geweld dat de huizen deed trillen
donderde een brok geweld het land in, wegen over,
binnen 't uur stond alles onder, het water bleef
elke dag wassen met koude wind en kwam
bij hooggelegen huizen bleek en schrobgat in,

het vee met de rug tegen de balken, de huizen
uit, de huizen uit met water aan de tweede trap,
het vee bergen, bindt ze achter boten en breng
ze naar het kerkhof toe, blijkt het water in de
kerk door de plavuizen te komen tot één palm
hoog en op de trap van de communiebank,

*Hoei hoei, dit houdt geen water,
rammelt rommelt waterwolf,
natte poten, oogst rot, huis kapot,*

het land tot Oss overstroomd, heel Geffen op
zolder, eten werd met de roeiboot na een dag
of drie vier vanuit Den Bosch aangevoerd,

van 't varken dat in de schoorsteen hing te roken
vond ik later in de sloot 'n stuk bedorven terug,
de weggedreven aardappels vreten zelfs de
varkens niet meer, ingemaakte kolen, hooi,
stro en gerst verrot, boedel kwijt, de helft
van alle huizen ingestort, muren omgedreven,
achterhuizen weggeslagen,

*Hoei hoei, dit houdt geen water,
rammelt rommelt waterwolf
natte poten, oogst rot, huis kapot,*

zoals gebeurde, is gebeurd in 1926, 1880, 1876, 1861, 1855
1850, 1834, 1833, 1799, 1740
en zo voorts -

Schietschouw

*Naar een verslag van Mevr. Doup-Houtsma,
27-01-1914*

De tocht was stoer, het land haast onbereikbaar, we liepen drie kwartier over wat voor een weg door moest gaan met half ijs half modder tot aan de enkels tot we aan de rand van Oss uitkeken op een onafzienbare vlakte van ijs, er stond ons een schietschouw (een roeibootje met ijzers er onder) op te wachten, deed een extra doek om voor de kou, twee mannen met hoge kaplaarzen op schaatsen duwden 't zaakje vooruit en we vlogen de ijsvlakte over, een prachtige tocht, overal ijs, ijs, ijs, met aan één kant dat doffe nevelige, aan de andere kant een wolken brekende zon, de ijsvlakte kleurde goud, de tocht duurde zo'n 20 minuten, ik ging met tegenzin de Lithoijense dijk op waar een oneindige ijsvlakte aan onze voeten lag, massa's drijfijis met ijsbergen gestapeld tegen bomen en zo aan -

Onze verharde gebeden, O God

We hielden wat afstand van de kerk, die van Reims plukten ons kaal, ze inden varkens, eier, kippen en stookhout bij bosjes, eisten ook nog werk op hun land (onze vrouwen hoefden ze zoals andere heren gelukkig niet), je wist dat je die van Reims als je ze nodig had, niet zag en toch zijn mijn handen voor dienen bedoeld,

God in den hemel, verhoor mijn door de jaren verharde gebed, hier in dit afgelegen oord aan de grillige boorden van de Maas worden weinig gebeden verhoord, vindt geen wonder plaats, hier worden wonden gelikt van een veel te nat jaar, ondanks een overval door een zootje soldaten moet toch de cijns aan Reims worden betaald, God in den hemel, bewaar me, zie me zuchten onder een alweer dreigende lucht, verhoor mijn gebed voor een rustiger jaar, om een wonder vraag ik U niet, O God, verhoor mijn door de jaren verharde verbeterde gebed, mijn taal is met klei doordrenkt, damp slaat er af, verhoor mijn gebed voor een rustiger jaar waarin ik oogsten kan zonder dat water alles verrot, o God verhoor mijn gebed, eten voor vrouw en kindjes, een droog bed.

Kerkvolk

Zult hier geen gezamenlijk gebed vroom
door de kerk horen rollen,
hoogstens vang je wat gemompel
uit onze verstilde monden,
we laten ons niet overrompelen
of week maken door wie ook,
we laten niet veel los,

we perken ons loven, prijzen en vereren in,
bewerken onze diepere gronden ermee,
uit ons ingehouden prevelen valt geen
volmondig ja te horen, op de vraag
“kunde morgen helpen”
volgt altijd “hoe laat?” ,

we zijn gemeenschap, doen mee:
*boerenbond, boerinnenbond, misdienders,
missieclub, kerkbestuur, jonge boerenstand,
jeugdvereniging, reidansclub, arbeidersbond, kpj,*

-aan het verhevene wordt geen woord verspild,
daarvoor leent de pastoor ons zijn stem -

Over wat was

Wat was komt nooit terug
en toch schiet de lente elk jaar uit
op een winterharde tuin,

wat was komt nooit terug
en toch wordt een zware dronk
van herfst overvleugeld door een
vaste vorst waarbij een zon dunnetjes
over een sneeuwlandschap schuift
en een kastanje protserig ontbot,

wat was groeit van me af,
toch warm ik mijn knokkels durend
aan de kachels uit mijn jeugd,
wat geweest is valt weg
en toch stroomt het
voelbaar onder de huid van vandaag;

wat tijdloos onstuitbaar
langs de arm van Maas
op schiet uit klei
dat zijn wij -

Nawoord en bronnen

Frans Heeren had een flink aandeel in deze teksten, omdat hij er om vroeg. Rikie de Vries en hij wakkerden het vuurtje dat dit boekje bond. Verder waren de 'Maaskronieken' en de teksten van Frans en Carla Heeren voor het 'Remigiusmuseum' van nut. Ook qua opmaak van dit boekje bracht Frans deskundigheid en tijd in.

De voorbeelden uit '(Hoe overleef ik) kostschool' komen uit Maaskroniek nr. 48 van de 20e jaargang, óók het anonieme gedicht "*Lithoijen Lithoijen dat varkensgat*".

De tekst 'dijkdoorbraak Lithoijen' is ontleend aan de publicatie 'langs de maasboorden', een uitgave van het Jan Cunencentrum uit 1983.

"Het tekstje "O knor knor" is een reactie op het lachwekkend maken door Lithenaren van de toneelvereniging O.K.K., Lithoijen staat van oudsher bekend als een 'varkensdorp', vandaar."

Tenslotte ben ik schatplichtig aan de maker van 'het lied van Lithoijen' dat bij het schrijven in het achterhoofd klonk.

Colofon

*Deze gedichten zijn
uitgegeven ter gelegenheid
van de tentoonstelling het
'Lithoijen's Familiealbum'
en maken er onderdeel van uit.*

Druk: S&B druk Oss.

Omslag 250 grams Butterfly zachtgeel.

Binnenwerk 120 grams Butterfly zachtgeel.

*Alsof de tijd van ieder mens
niet alleen maar bezig is verloren te gaan*

*graaf ik terug
naar een dorp op zichzelf*

om alles nog 'ns te zien.